

A. S. Neill: Egy iskolamester kétségei között (A Dominie In Doubt – 1920) – III. rész

november 7, 2014

3. fejezet

1. o.

Macdonald önkormányzat-kísérlete kimúlt. Tegnap a tanítványai megkérték, térjenek vissza a régi rendszerhez.

– Megunták, hogy magukról gondoskodjanak– magyarázta Mac. – Folyton ítélniük kellett egymás rosszkedvései miatt, és ettől megcsömörlöttek.

Megpróbáltam elmagyarázni Mac-nek, miért mondott csődöt a terve. Az önkormányzat csődöt mond, ha nem jelent teljes önkormányzást. Mac volt a levezénylő és az irányadó; ő írta meg az órarendet, ő kezelte a csengőt, és ő határozta meg a szünetek hosszát. A gyerekeknek már csak az a dolguk maradt, hogy fenntartsák maguk közt a rendet, ezért aztán rászoktak egymás beárulására. Minden energiájukat a büntetések kiszabására fordították. A gyűlésük egy rendőrőrssé korcsosult. Ez elkerülhetetlen volt; Mac azzal, hogy előre lefektetett minden szabályt, megfosztotta a gyerekeket attól, hogy kreativitásukat kibontakoztathassák. Nyilvánvaló, hogy abba fektették minden energiájukat, amibe lehetett: a szabályok ellen vétkezők megbüntetésére. Dióhéjban, romboló tevékenységekbe ölték az energiájukat, ahelyett, hogy építő jellegű dolgokkal foglalkoztak volna. Mac most le van lombozva.

– Nem működik ez a dolog – hajtogatja egyre-másra.

[...]

4. fejezet

[...]

78.o.

MacDonaldnak ma temetésre kellett mennie, ezért megkért, hogy helyettesítsem egy órára. Örömmel egyeztem bele.

– Tarts nekik egy lélektan órát – mondta. – Talán jót tesz majd a magatartásuknak.

Átmentem az iskolába két órákor, Mac bemutatott, bár sok gyereket ismertem már; a játszótéren és a földeken már találkoztam velük.

Mac elment, én meg leültem a helyére.

– Beszélgetni fogunk – mondtam. – Egy kis baráti beszélgetés sokszemközt. Szeretném tudni a véleményeteket bizonyos dolgokról.

Érdeklődéssel néztek rám.

– Miért ültök csöndben az iskolában?

Andrew Smith feltette a kezét.

– Azért, uram, mert ha nem csináljuk, akkor a mester elver minket.

– Nyomós érv, valóban – jegyeztem meg. – Most azt szeretném tudni, hogy miért dobáljátok egymást óra alatt papírgalacsinokkal meg ceruzákkal?

– Uram, mi sosem teszünk ilyet! – mondta a kis Jeannie Simpson.

– A tanár úr megbüntetne minket – mondta egy másik lány.

– De – mondtam – egészen biztos, hogy volt olyan, akivel ez előfordult!

Tom Murray, az iskola rossz gyereke (legalábbis Mac szerint) feltette a kezét.

– Én egyszer megtettem, és a mester megvert érte.

– Miért tetted ezt Tom?

Tom erősen gondolkodott.

– Nem tetszett az óra – jelentette ki egyszerűen.

Ekkor tovább mentem.

– Most azt szeretném, ha azon elgondolkodnátok, hogy amikor Tom a papírgalacsint eldobta, akkor önző volt, vagy nem?

Mindenki, Tomot is beleértve, úgy ítélkezett, hogy ez egy önző cselekedet volt.

– Nem értek egyet – mondtam én. – Tom a többieknek szeretett volna szívességet tenni. Mindenki unta az órát, de Tom közbelépett és elvonta a figyelmeteket. Sajnos Mr. Macdonald figyelmét is, de ennek nincs semmi köze Tom szándékához. Tom viselkedett a legönzötlenebbül; ő tette a legnagyobb jót az osztálynak.

– A mester nem így gondolná! – mondta Tom grimaszolva.

Peter Wallace gondosan összehajtott egy papírdarabot, és Tom felé hajította.

– Na, most – mosolyogtam – gondolkozzunk el ezen a dolgon. Miért dobta ezt a galacsint most Peter?

– Mert az osztály unatkozott – szólt közbe egy kislány, és az osztály nagy hahotával díjazta a megjegyzést, az én kontómra.

– Igaz! – nevettem. – Akkor csináljunk valami mást? – Az

osztály tiltakozott, így folytattam.

– Péter meg tudod mondani, hogy miért dobtad el azt a papírt?

– Viccből – mondta Péter pironkodva.

– Azért csinálta, hogy ő legyen a középpontban – mondta Tom Murray, mire Peter behúzta a nyakát.

– Bölcs válasz, Tom – mondtam. – De mindannyian így vagyunk ezzel; mindannyian szeretjük, ha a figyelem központjába kerülünk. Ki a legjobb aritmetikából?

– Willie Brown – harsogta az osztály, és Willie Brown büszkén felemelte a fejét.

– És ki tud a legjobban verekedni?

– Tom Murray – válaszoltak a fiúk, és egy kis fiú hozzátette:

– Tom elintézi Willie Brown-t egy kézzel!

Tom megpróbált ártatlan képet vágni.

Sorra vettünk mindenkit, és kiderült, hogy az osztályban egy kivétellel minden gyereknek volt valami képessége, amire büszke lehetett. A kivétel Geordie Wylie volt, egy kistermetű, sápatag, szenvedő tekintetű tizenhárom éves fiú. Az osztály egyhangúan úgy találta, hogy Geordie-nak nincsen semmihez tehetsége.

– Még köpni sem tud elég messzire! – közölte egyikőjük.

Geordie zavara arra készítetett, hogy váltsak témát, de elhatároztam, hogy később elbeszélgetek vele.

Néhány dolgot, amire büszkék voltak a gyerekek, igen különösnek találtam.

Jake Tosch arra volt büszke, hogy apját egyszer vadorzás közben egy vadőr rajtakapta.

Jock Wilson egyszer talált egy schillinget. [...] Egy másik fiú azzal büszkélkedett, hogy képes elszívni egy pipát Bogie Roll dohánnyal, anélkül, hogy rosszul lenne (és meg kellett ígérem, hogy ezt nem mondom el a mesternek). A lányok büszkék voltak a jó tanulmányi eredményükre, vagy a kézimunkájukra.

Nem hagytam annyiban, és arról faggattam őket, hogy mi a céljuk az életben. A fiúk kevesebb fantáziáról tettek tanúbizonyságot, mint a lányok. Hatan közülük ugyanúgy földművesek akartak lenni, mint az apjuk. Egy városi ember számára ez szerény célnak tűnhet, de ezeknek a fiúknak ez itt hatalmat és társadalmi pozíciót jelent. Két lovat irányítani egyszerre, megfékezni a megvadult lovakat – ilyesmikre büszkék a parasztgyerekek. Egy gyerek mérnök szeretett volna lenni, egy másik hivatalnok (mert nem kell levennie a zakóját, ha dolgozik), egy másik katona.

– Senki nem akar tanár lenni!- provokáltam őket.

– Nem vagyunk elég okosak hozzá – mondta Tom Murray.

A lányokhoz fordultam.

– Lássuk most, hogy nektek milyen terveitek vannak! – mondtam reménykedve. Ahogy vártam: három tanár, két ápolónő, egy doktornő, egy ...úrhölgy. Ez a lány Maggie Clark volt. Mert látta egy magazinban, hogy a hölgyek autón járnak.

– És mi a helyzet a férjhez menéssel? – kérdeztem.

– Nem, nem akarok férjet, csak sok gyereket – mondta. A fiúk egyből elkezdtek vihogni – nem csoda, hisz szexuális kultúrájuk a szántóvető emberek szintjén van.

Egy másik lány megjegyezte, hogy Maggie milyen önző.

– De nem vagytok-e mindannyian önzők? – tettem fel a nagy kérdést.

Az osztály sértődötten tagadta, hogy azok lennének.

– Rendben – mondtam – , mit szólnátok egy kis fogalmazási gyakorlathoz?

Engedelmesen elővették a fogalmazásfüzetüket, de én visszarakattam velük. Kiosztottam nekik kisebb lapokat.

– Most tegyük fel, hogy mindannyitoknak adok fejenként öt fontot, hogy azt csináljatok vele, amit akartok. Írjátok le, hogy mit csinálnátok vele, azután hajtogassátok össze a papírlapokat, és adjátok ide nekem.

Lelkesen bólogattak, és öt perc múlva kezemben volt egy halom összehajtott papírcetli. Ekkor a tábla közepére húztam egy vonalat és a két oszlop fölé felírtam: „önző” és „önzetlen”. A gyerekek susmorogtak, és nevetgéltek.

– Na, most kiderül, hogy az osztály önző, vagy önzetlen-e? – azzal kihajtogattam az első papírt.

– Úgyis mindenre azt fogja majd mondani, hogy „önző!” – legyintett egy fiú.

– Én ugyan nem! Ti fogtok dönteni, szavazással. Az első válasz: „Vennék egy biciklit.” Önző vagy nem önző?

– Önző! – ordította az osztály, és én tettem egy strigulát az első oszlopba.

– Következő cetli. „Roller, kés és a maradékon egy fagyí.”

– Önző! – felrajzoltam a következő strigulát.

– Következő: „Egy pár csizma”. Önző vagy nem önző?

Az osztálynak itt meg kellett állnia, és gondolkodni.

– Önző – mondták néhányan.

– Önzetlen – indítványozták mások – Mert ezzel segítene az anyjának.

– Akkor most szavazunk róla – mondtam. Kétfős többséggel az önzetlent szavazták meg.

Rengeteg „késünk” volt, „ruhák, édességek, biciklik”. Ezeknél nem volt szükség szavazásra. Azután jött a meglepetés.

– Elküldeném a legutolsó pennyig a szenvedő német gyerekeknek.

– Önzetlen! – ordított az osztály egy emberként.

Már azon voltam, hogy felírom a strigulát, amikor egy fiú azt mondta:

– Ez mégis önző, mer’ az a lány annyira büszke arra, hogy milyen önzetlen!

– Honnan tudod, hogy ez egy lány? – kérdeztem.

– Mert tudom, hogy Jean Wilson írta – vágta rá, és a lány elvörösödött.

Heves vita alakult ki Jean válasza körül.

– Önző – mondta Mary –, mert élvezi azt, hogy ezt teszi, és ezt nem érezné, ha nem tenné meg. Ezért önző.

Végül szavaztak, és nagy meglepetésemre a Mary válasza három szavazatnyi többséggel önzőnek nyilvánított. A háttérben, úgy sejtettem, a németek iránti gyűlölet húzódozott.

Összesítettem.

– Megítéltétek önmagatokat – mondtam –, és ennek megfelelően 87 százalékban önzők és 13 százalékban önzetlenek vagytok.

A kísérlet ötlete nem tőlem származik. Homer Lane-től vettem, aki szerint ez nagyon jó bevezető az iskolai pszichológiához. „Ez a legjobb módja annak, hogy a gyerekek elkezdjenek saját viselkedésükön gondolkodni” – állította, és az én kísérletem ezt alá is támasztotta.

Amikor Mac visszaérkezett, azt mondtam neki:

– Nagyszerű gyerekeid vannak, Mac.

– Voltak nehézségeid? – kérdezte

– Mire gondolsz?

– Arra gondoltam, majd megpróbálnak ugratni, különösen Tom Murray. Ő különösen nehéz eset.

– Tom egy kis angyal! – mondtam. – Minden gyerek az, ha egyenlő félként bánnak vele. Nem volt semmi gond, de azt kérném, hogy küldd át Geordie Wylie-t hozzám ma délután. Valami baj van azzal a gyerekekkel. Nincsenek terveik, céljai, és nagyon erős kisebbségi komplexusa van. Szeretnék vele egy meghitt kis beszélgetést folytatni.

Mac megígérte, és a fiú el is jött hozzám három órákor. Betereltem a hallba, és ő feszengve ült egy szék szélén.

– Mesélj magadról, Geordie! – kértem, de nem felelt.

– Tart nyulakat?

– Tartok.

– Milyen fajtát?

– Két himalájait és egy Patty-t.

– Galambot is tart?

– Azt nem.

Mintha vizet próbálnék fakasztani a sziklából.

– Mit szoktál csinálni, amikor hazamész az iskolából?

Hosszú és nagy szenvedések árán sikerült csak valamit is kisednem belőle. Csak annyit sikerült megtudnom róla, hogy a vadnyugati történetek lelkes olvasója. Kértem, jöjjön el

máskor is, és megígérte, hogy el fog jönni.

Ma este kifaggattam Macet róla.

– Nagy álmodozó a gyerek – mondta –, és lusta is. Mindig figyelmetlenség miatt kell megszíjaznom. Nem valami férfias jelenség, sosem játszik, csak ácsorog a játszótér szélén.

– Szokott verekedni? – kérdeztem.

– Gyáva kis kölyök, de van valami furcsa benne ezzel kapcsolatban. Ha valaki kikezd vele, mindig egészen belesápad a verekedés gondolatába is, de akkor is kiáll, és persze mindig alul marad.

– Mac, megtennél nekem egy szívességet? Kérlek, ne verd meg többet azt a gyereket! Ez a legrosszabb büntetés, amivel sújthatod. Szegény kis kölyök ez, és nagy szüksége lenne igazi segítségre.

– Jól van – mondta Mac kedvesen. – Megpróbálom megállni, de néha az agyamra megy.

[...]

6. fejezet

[...]

109. o.

Homer Lane a dorseti Little Commonwealth főfelügyelője volt. Elment a kiskorú bűnözők tárgyalásaira a bíróságra, és kikönyörögte, hogy a magisztrátusok a legnehezebb eseteket adják át neki. Levitte őket Dorsetbe, és szabadságot adott nekik. Megtagadta, hogy bármilyen szabályt lefektessen, és persze ez káoszt eredményezett a Little Commonwealth kezdeti történetében. Lane maga is beállt az antiszociálisan viselkedő gyerekek közé; eggyé lett a bandával. Amikor a közösség úgy

gondolta, hogy a legjobb önkifejezési eszköz az ablakok betörése volt, Lane segített nekik ablakot törni. Az ő nagyszerű pszichológiai érzékét a legjobban Jabez története illusztrálja.

Jabez egy velejéig romlott egyéniség volt; volt tolvaj, rabló, a mások piszkálását felsőfokon űzte. Amikor a Commonwealth-be megérkezett, erősen meglepődött azon, amit látott. Azt látta, hogy a fiúk és lányok keményen dolgoznak egész nap, este pedig a gyűlésen saját szabályaik felől döntéseket hoznak. Jabez nem értette mindezt, és mivel nem értette, ellenségesen állt hozzá.

A Commonwealth polgárai kis házakban laktak, és egyik este Lane elment Jabez házikójába. Teázgattak kicsit, aztán Lane leült Jabez mellé.

– Mi az, ami miatt folyton zúgolódsz, Jabez? – kérdezte. – Nem tetszik neked a Commonwealth?

– Nem – vágta rá Jabez gonoszan.

– Mi nem tetszik?

– Túlságosan tekintélyt parancsoló nekem – felelte Jabez, és tekintete az asztalra tévedt. – Ezek az elegáns csészek meg tányérok! Minek ez nekem? Szeretném az összeset ripityára törni!

Lane felállt, odalépett a kandallóhoz, felvette a piszkafát, és odanyújtotta Jabeznek.

– Akkor törd! – utasította.

Jabez csak bámult rá. Elvette a piszkafát, és összetörte a csészéjét.

– Remek! – kiáltotta Lane. – Jabez ezennel jobbá teszi a Commonwealth-t – azzal odatolt Jabez elé még egy csészét. Ezeket is összezúzta, és Lane már nyúlt is a tányérok után. De

ekkor Jabez már kezdte furán érezni magát. Jó móka volt csészéket törni, amíg azzal a szabályok ellen lázadott, de itt nem volt mi ellen lázadni, és Jabez érezte, hogy ostobaságot művel. Abba akarta hagyni, de nem tudta, hogyan jöhet ki ebből a helyzetből a méltóságát megőrizve. Szerencsére a házikó másik lakója a segítségére sietett.

– Magának mindegy, Mr. Lane – mondta a lány – , de ez nem a maga háza, és Jabeggel épp a mi tényérjainkat zúzatja szét!

Jabez örömmel vette a beavatkozást; végre megvolt a kitűnő kifogása, hogy abbahagyja a törés-zúzást.

– Hú, de igazad van! – mondta Lane derűsen. – Jabez törjön valami mást! – és már le is tette az orra elé az aranyóráját.

– Törd ezt szét, Jabez!

– Nem – mondta Jabez – , az óráját nem töröm.

Persze Jabez úgy tudta, hogy ha valaki megtehet valamit, és mégse teszi, az gyáva kukac.

– Na, úgyse mered széttörni!

Jabez újra megragadta a piszkafát.

– Mi van? Nem merem?

– Nem, nem mered!

Pár pillanatig az órát bámulta, majd ledobta a piszkafát, és kirohant a szobából.

Szegény Jabez elesett Franciaországban. Láttam a leveleit, amit Lane-nek írt a frontról, és azokat a leveleket egy rendes, jó gyerek írta.

Jabez előélete másból sem állt, mint elnyomásból. A tekintély mindig közbelépett, akármit is tett, és megakadályozta a tetteit. Ennek egyenes következményeként Jabez még tizenhét

évesen is kisgyerek volt. A törés-zúzás iránti gyerekes vágyát mindig elnyomták, de a tudatalattijába befészkelte magát, és később Jabez még mindig egy három éves gyerek módjára viselkedett. A terápia az volt számára, hogy bátorították, élje ki gyerekes szenvedélyét; pár csésze összetörésével Jabez kiélte felgyülemlett rombolási vágyát. A fegyelmezés csak elnyomta volna ezt a vágyat; a szabadság engedte, hogy kifejezze azt.

Homer Lane a felszabadítás apostola. Úgy véli, hogy a tekintély, a zsarnoki hatalom végzetes a gyerek számára; az elnyomás káros. Csak azzal teszünk jót a gyerekeknek, ha szabadon engedjük, hogy úgy fejezze ki önmagát, ahogy akarja. És mivel jó pár barátom van, aki bűnözőként érkezett a Little Commonwealth-be, úgy gondolom, Lane-nek igaza van. Szerintem, az iskolák is el fogják ezt ismerni... úgy 2500 táján.[1]

[...]